

formeerde verzetsbladen waren er toen nog niet, de liberale sector werd vertegenwoordigd door *Slaet op den Trommele*, maar dit blad verscheen in die tijd niet gedrukt.

Wat de illegale pers aan standpunten vertolkte, hebben wij, telkens wanneer de gebeurtenissen daar aanleiding toe gaven, in ons relaas ingevlochten. Zij keerde zich fel tegen Duitsers en NSB'ers en vaak niet minder fel tegen Nederlandse gezagsdragers; de lezer trof er een voorbeeld van aan in het slot van de vorige paragraaf. Ook tegenover de uitzendingen van de Nederlandse regeringsomroep 'Radio Oranje' stond de illegale pers kritisch. *Het Parool* en *Slaet op den Trommele* maakten daarbij voor de koningin geen uitzondering. Toen zij in haar radiotoespraak van 10 mei 1941 gesproken had van 'ons volk, stil, maar moedig en fier, taaie, lijdelijke weerstand biedend in zijn onwrikbaar geloof in de overwinning', schreef *Het Parool* (*Slaet op den Trommele* nam dit artikel over¹):

'Laten wij het eerlijk zeggen: er ontbreekt nog wel iets aan die door de koningin geprezen moed: moed tot de lijdelijke weerstand. Onder hen die verblijd, ontroerd misschien, naar de woorden van de koningin hebben geluisterd, zijn er veel die zich beschaamd hebben afgevraagd wat zij zelf presteren. Er zijn de fabrieken waarin direct of indirect voor de Duitse oorlogsmachine wordt gewerkt. Er zijn de kranten die niets anders zijn dan hulpmiddelen voor de Duitse propaganda . . . Er zijn ambtenaren die net zo braaf hun werk doen als in de tijd toen zij ondergeschikt waren aan een Nederlands bewindsman. Voor dezulken en voor hun soortgenoten in velerlei werkkring is het woord over de fiere lijdelijke weerstand niet gesproken.'²

Een kritische stem als deze werd in Londen niet vernomen; het werd april '42 voor daar de eerste exemplaren van Nederlandse illegale bladen arriveerden. Die omstandigheid droeg er toe bij dat een groot deel van de werkelijke problematiek in bezet gebied lange tijd niet tot de regering en haar organen doordrong. Geen wonder dat men in kringen van de illegale pers in de loop van '41 de steeds sterkere indruk kreeg dat 'Londen' niet begreep wat in bezet gebied aan de orde was. Dat besef leefde vooral sterk bij de redacteurs van *Het Parool*, maar wij willen de schets van hun beleid nog even uitstellen. Zinvol lijkt het ons, hier uitsluitend iets dieper in te gaan op de ontwikkeling die *Vrij Nederland* van de lente van '41 tot de zomer van '42 doormaakte, al was het maar omdat daarin zo duidelijk tot uitdrukking komt welk een hachelijk avontuur de productie van een illegaal blad vormde.

¹ *Slaet op den Trommele*, 4 (juli 1941), p. 2. ² *Het Parool*, 11 (29 mei 1941), p. 3-4.